

КРОС-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ СИТУАЦІЙ ПРОЯВУ АГРЕСІЇ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ ТА ШВЕЙЦАРСЬКИХ СТУДЕНТІВ)

У статті висвітлюється проблема крос-культурних відмінностей у сприйнятті та оцінюванні ситуацій прояву насильства. Наводяться результати емпіричного дослідження уявлень студентської молоді України та Швейцарії щодо міри жорстокості різних проявів агресії. Отримані результати засвідчують як наявність спільних тенденцій в оцінюванні одних ситуацій, так і крос-культурних відмінностей в оцінюванні інших.

Ключові слова: агресія, насильство, крос-культурні (етнопсихологічні) особливості, уявлення, оцінки, студентська молодь.

Постановка проблеми. У контексті процесів світової глобалізації зростає важливість вивчення проблеми сприйняття цінностей та норм інших культур. З іншого боку, поширення у світі національно-релігійних конфліктів, тероризму вказує на актуальність дослідження етнопсихологічних особливостей сприйняття та оцінки представниками різних культур ситуацій прояву насильства. Як історія, так і сучасність містять багато прикладів того, коли певні дії агресивного характеру вважались цілком нормальними (і навіть бажаними) в одних культурах, і жорстокими та варварськими – в інших. Так, європейські місіонери та колонізатори XVI-XIX століть із жахом та відразою сприймали такі звичаї, як ритуальні жертвоприношення ряду племен Америки та Океанії, індійську норму самоспалення вдів "sati" або ритуальне самогубство японських самураїв "seppuku" ("харакірі"). На сучасному "політ-коректному" Заході як "жорстокі та нецивілізовані" сприймаються публічні розстріли корупціонерів, які практикує влада комуністичного Китаю. Поряд з тим "гуманістично-орієнтована" західна християнська цивілізація має на "своєму рахунку" багатотисячне толерантне ставлення більшості населення до фізичних покарань дітей, "полювання" на відьом і еретиків, "святих війн" за віру (хрестові походи) або "за демократію" (якщо пригадати війни останніх років). Таким чином, етнопсихологічний контекст сприйняття та оцінки агресії потребує детальних та систематичних наукових розробок.

Одними з перших соціокультурні фактори ставлення особистості до насильства почали вивчати американські науковці. Значна кількість відповідних розробок стосувалась вивчення соціальних норм поведінки у так званих "культурах честі" (*culture of honor*) – специфічних культурах (переважно південних), де використання агресії для захисту свого соціального статусу та власності вважалось цілком нормальним явищем. Класичним прикладом такої "південної культури насильства" дослідники вважали культуру Півдня США – регіону, де були і досі залишаються певні ворожі етнічні стереотипи (колишній "спадок" рабовласництва), більш високий рівень насильницьких злочинів (зокрема вбивств) [2; 10]. Так, у дослідженні Дж. Ванделло та його колег (2008) було виявлено, що досліджувані чоловіки з південних районів США позитивніше оцінювали можливість прояву агресії до інших та були більш схильні сприймати інших осіб як ініціаторів агресії, ніж досліджувані з північних регіонів країни [11]. В іншому дослідженні було виявлено більш позитивне ставлення до ряду проявів насильства у студентів латиноамериканського походження (культура "мачо") порівняно з їх однолітками англосаксонського походження [5].

У 1996 році Панамериканською Організацією охорони здоров'я був розпочатий міжнародний проект "ACTIVA" по вивченню установок щодо насильства серед населення країн Латинської Америки та Іспанії. Дослідженням було охоплено близько 11 тисяч осіб із 7 країн, віком від 15 до 70 років. Зокрема, було виявлено, що установки щодо необхідності фізичних покарань дітей найбільш поширені серед колумбійців, а найменш – серед венесуельців; думки про те, що вуличних дітей можна заарештувати, частіше додержувались бразильці [4].

Цікаві та дещо суперечливі результати досліджень були отримані при вивченні установок до проявів агресії у колективістських (східних) та індивідуалістичних (західних) культурах. Так, ряд західних дослідників вказує на меншу толерантність до насильства у представників східних колективістських культур. Пояснювалось це тим, що в останніх вище цінуються міжособистісні стосунки, а тому все, що може зашкодити соціальній гармонії (насильство, пряма конфронтація), оцінюється більш негативно. Поряд з тим у дослідженні М. Бонда та його колег (1985) було виявлено, що представники колективістської культури (мешканці Гонконгу китайського походження) поблажливіше ставились до прояву вербальної агресії на підлеглого з боку керівника, ніж представники індивідуалістичної (американської) культури. Останнє пояснювалось специфічними нормами східного колективізму, який передбачає більшу дистанцію між людиною та владою і, отже, наявність у керівника права проявляти агресію до підлеглих. В іншому дослідженні (1993) було виявлено, що мешканці

Америку та Німеччину є більш стурбованими проблемою жорстокого поводження з тваринами, ніж мешканці Японії [2].

Цікаві тенденції щодо етнопсихологічної специфіки ставлень до насильства були виявлені у серії досліджень професора Техаського університету Альфреда Макалістера. Зокрема, протягом 1996-2003 рр. він здійснив крос-культурні дослідження, спрямовані на виявлення ставлень до вбивства людини (міри його допустимості) серед представників 19 країн світу [7]. Отримані результати наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Оцінки допустимості вбивств представниками різних культур*
(за А.Макалістером, 2006)

Країна	Чол.	Жін.	Разом	Країна	Чол.	Жін.	Разом
Бразилія	0,08	- 0,09	0,01	Словенія	0,12	- 0,25	- 0,06
Чілі	0,19	0,08	0,14	Швеція	0,01	- 0,38	- 0,19
Коста-Ріка	0,03	- 0,08	- 0,03	Тайвань	0,20	0,15	0,17
Іспанія	- 0,22	- 0,32	- 0,27	Велика Британія	0,08	- 0,08	0,00
Венесуела	0,33	0,24	0,29	США	0,24	0,07	0,16
Данія	0,12	- 0,18	- 0,03	Вірменія	0,03	0,18	0,11
Фінляндія	0,24	- 0,03	0,11	Беларусь	0,31	0,19	0,25
Мальта	0,02	- 0,29	- 0,13	Грузія	0,10	0,24	0,17
Мексика	0,11	- 0,11	0,00	Росія	0,39	0,10	0,24
Нідерланди	0,05	- 0,21	- 0,08				

* позитивний полюс позначає толерантне ставлення до вбивства, негативний полюс – навпаки; межі коефіцієнтів становлять від -1 до +1.

Можна побачити, що найбільш толерантне ставлення до вбивства людини було серед представників Венесуели, Білорусі та Росії, у той час, як найменшу толерантність виявили досліджувані з Іспанії. Також цікавим виявилось те, що досліджувані-жінки з кавказьких країн (Грузії та Вірменії), на відміну від жінок з інших культур, демонстрували більш толерантне ставлення до вбивства, ніж чоловіки.

В іншому крос-культурному дослідженні було виявлено, що американські студенти у більшій мірі, ніж їхні європейські однолітки, демонстрували толерантність до таких проявів насильства, як ведення війни (20% проти 9%), вбивства іншої людини для захисту власності (54% проти 17%), фізичних покарань дітей (27% проти 10%). Цікаво, що серед представників європейських культур (дослідження проводилось в Естонії, Фінляндії, Румунії та Росії) найбільш толерантними до ведення війни виявились фінські чоловіки, до вбивства людини з метою захисту власності та до фізичних покарань дітей – естонські та фінські чоловіки [8] (це щодо етнічних стереотипів про врівноваженість "гарячих естонських/фінських хлопців", поширених у культурі пострадянських країн).

Етнопсихологічні фактори впливають і на ставлення особистості до інших ситуацій прояву насильства, зокрема стосовно жінок. Так, у дослідженні М. Найак та інших (2003) була виявлена крос-культурна специфіка ставлення до подружнього фізичного насильства та зґвалтування жінок серед студентів із США, Індії, Японії та Кувейту. Серед іншого, досліджувані-жінки з Кувейту (арабська культура) демонстрували найбільш толерантне ставлення до вищезгаданих проявів насильства, у той час як найменш толерантні установки були в американських студенток. Щодо чоловіків, то найбільш позитивні та негативні оцінки зазначених ситуацій були знову ж таки зафіксовані серед представників, відповідно, Кувейту та США [9]. Ці та інші результати вказують на те, що однією з особливостей традиційної арабської (мусульманської) культури є толерантне ставлення щодо насильства чоловіків над жінками. Слід зазначити, що результати ряду російських науковців вказують на менш негативну емоційну оцінку тероризму та терористів представниками мусульманського етносу (досліджувались башкири та етнічні росіяни) [1]. Існування різних стереотипів про тероризм та терористів у мешканців російських та кавказьких регіонів було виявлено і у дослідженні А. Цопанової [3].

Дослідники по-різному пояснювали причини відмінностей "агресивного потенціалу" різних культур. Серед факторів, які пов'язувалися з цими відмінностями, називались особливості сімейної структури, поширені у даному суспільстві, домінуючі соціокультурні норми, цінності, релігійні вірування, стилі виховання тощо [6]. Ми погоджуємося з думкою ряду фахівців, що основною причиною всіх вищенаведених результатів виступають соціокультурні відмінності у сприйнятті такої норми, як справедливість. Зокрема, роль мотиву справедливості в актуалізації агресивної поведінки доволі чітко було описано у інтракціоністській концепції Дж.Гедеші та Р.Фелсона [2]. Виходячи з цього, установки стосовно насильства, які поширені серед певної етнічної спільноти, можна розглядати як складові національного менталітету (або ментальності).

Враховуючи майже повну відсутність у вітчизняній науці відповідних розробок, нами було організовано та проведено емпіричне соціально-психологічне дослідження. **Метою** останнього

виступало виявлення особливостей у сприйманні та оцінці різних ситуацій прояву агресії у вітчизняних та західноєвропейських студентів (на прикладі швейцарців).

Методика та процедура дослідження. Дослідження проходило за крос-культурною (etic) схемою. Загальна вибірка налічувала 64 особи віком 20-25 років і складалась із двох підгруп: першу (32 особи) склали студенти Базельського університету, а другу (32 особи) – Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. Такий територіальний вибір мав певний сенс, адже обидва регіони є прикордонними: Чернігівська область межує з Росією та Білоруссю, а швейцарський кантон Базель – з Німеччиною та Францією. Отже, фактично ми одержували можливість порівнювати соціальні установки представників двох глобальних культур – східнослов'янської та романо-германської. Співвідношення студентів та статтю та типом освіти (гуманітарні-природничі напрямки) у групах складало 50/50%. Всім досліджуваним було запропоновано дві методики: 1) авторська анкета, яка містила 31 ситуацію, пов'язану з різними типами агресивної поведінки (фізичної, вербальної, інструментальної, ворожої тощо); кожна з ситуацій було необхідно оцінити за 10-бальною (стеновою) шкалою в залежності від ступеня її жорстокості; 2) проєктивна методика вивчення агресивності "Тест руки" Вагнера. Дослідження проводилось анонімно. Отримані дані були піддані процедурі математико-статистичного аналізу за допомогою програми "SPSS.10".

Отримані результати та їх аналіз. Середньостатистичні показники у статевих та загальних етнічних підгрупах вибірки наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Середньостатистичні оцінки жорстокості ситуацій у етнічних групах

№	Ситуація	Група досліджуваних	
		Швейцарська	Українська
1	Дитина (підліток) говорить образливі слова іншій дитині	3,8	4,4
2	Одна дитина ламає іграшки іншої дитини	4,4	5,2
3	Дитина (підліток) б'є іншу, більш слабку дитину (підлітка)	6,0	7,0
4	Підліток забирає якісь речі (гроші) у слабшого	6,6	6,5
5	Чоловік говорить образливі слова своїй дружині	5,9	6,6
6	Чоловік б'є свою дружину	8,6	9,0
7	Дружина говорить образливі слова своєму чоловіку	5,8	6,3
8	Батько (мати) говорить образливі слова своїй дитині	6,6	7,1
9	Батько (мати) б'є свою дитину	8,8	7,7
10	Вчитель (вихователь) говорить образливі слова дитині	6,5	6,9
11	Вчитель (вихователь) б'є дитину	8,4	8,6
12	Керівник принижує свого підлеглого	6,9	6,2
13	Одна людина розповсюджує наклепи на іншу	6,5	5,4
14	Людина знущається над твариною (кішкою, собакою тощо)	8,2	6,9
15	Людина вбиває тварину на полюванні	3,0	6,2
16	Одна людина грабує іншу	6,8	6,8
17	Хулігани б'ють випадкового перехожого	8,4	8,8
18	Фанати однієї спорт. команди б'ються з фанатами іншої	6,4	6,5
19	Бандит вбиває іншу людину заради грошей (майна)	9,1	9,2
20	Одна людина вбиває іншу людину під час сварки	8,7	8,7
21	Людина при самообороні вбиває грабіжника (хулігана)	6,2	5,2
22	Чоловік гвалтує жінку	9,4	9,5
23	Жінка вбиває гвалтівника	5,4	5,2
24	Терорист захоплює заручників і погрожує їх вбити	8,9	7,6
25	Терорист вбиває мирних громадян	9,6	9,5
26	Терорист (кілер) вбиває представника влади	9,4	7,8
27	Кілер вбиває одного бізнесмена на замовлення іншого	9,2	8,0
28	Міліція силою розганяє демонстрантів	6,9	5,5
29	Міліціонер вбиває озброєного злочинця (терориста)	6,4	5,3
30	Солдат на війні вбиває ворога	7,1	5,1
31	Виконується страта злочинця	7,5	6,5

Аналіз вищенаведених результатів дозволяє виокремити наступні тенденції. Так, у підгрупі швейцарських студентів найбільш жорстокими ситуаціями вважались вбивства терористами мирних громадян та представника влади, згвалтування жінки, замовлене вбивство бізнесмена кілером та вбивство бандитом людини з корисливих мотивів. Українські студенти найжорстокішими проявами агресії вважали вбивство терористами мирних громадян, згвалтування жінки, вбивство бандитом людини заради пограбування та побиття дружини чоловіком. Як бачимо, ряд ситуацій (теракт, сексуальне насильство, корисливе вбивство) однаково критично сприймаються представниками різних культур. Звертає на себе увагу той факт, що як у Швейцарії, так і в Україні вбивство терористом мирних громадян сприймається як найжорстокіша ситуація (і це при тому, що жодна з цих країн, на щастя, з проблемою

тероризму реально не зіштовхувалась). Причиною цього, вірогідно, є вплив мас-медіа, які регулярно висвітлюють теракти в інших (зокрема сусідніх) державах, тиражують образи загибелі безвинних та беззахисних людей від рук фанатиків, "підігриваючи" тим самим суспільну занепокоєність цією проблемою.

Але звертає на себе увагу той факт, що вітчизняна молодь менш критично оцінювала вбивства представників влади та бізнесменів. На наш погляд, це пояснюється особливостями соціально-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні, зокрема наявністю величезної соціальної (соціально-психологічної) дистанції між більшістю громадян з одного боку, та політичною і економічною елітами – з іншого. Результатом, як бачимо, стає зменшення емпатії молоді стосовно представників цих груп, адже останні вважаються людьми "з інших соціальних світів", зі своїми проблемами, "розборами". Найменш жорстокою ситуацією з точки зору опитаних швейцарців виступає вбивство тварини на полюванні, а на думку вітчизняних студентів – вербальна агресія між дітьми (підлітками).

Найбільш однотайними (на що вказував мінімальний показник стандартного відхилення даних) у своїх оцінках швейцарці виявились при оцінюванні вбивства терористами мирних громадян. Це можна пояснити вже раніше згаданим фактом – найбільш актуальною загрозою безпеці для швейцарців (як, загалом, і для громадян інших країн Західної Європи) виступає проблема політичного (релігійного) тероризму. Не дивлячись на те, що Швейцарія, на щастя, реально не зіштовхувалась із цим явищем, можна зрозуміти побоювання педантичних швейцарців, які звикли жити в ситуації мирної, упорядкованої та заможної реальності. Для вітчизняних громадян існує набагато вища вірогідність зіткнутися зі "звичайним" кримінальним та побутовим насильством, тому не дивно, що українські студенти були найбільш однотайними в оцінці згвалтування жінки.

Найменшу однотайність (найвищий показник стандартного відхилення даних) швейцарські студенти показали при оцінці ситуації вбивства жінкою гвалтівника, а їх українські однолітки – при оцінці страти злочинця. Перший результат, можливо, пояснюється тим, що тут мова йдеться про "справедливу агресію" як відповідь на один із найжорстокіших (дивись вище) актів насильства. Другий результат, вірогідно, пов'язаний із тим, що питання страти злочинців само по собі не залишає нейтральних в українському суспільстві (про це, зокрема, свідчить зберігання у суспільній думці нашої країни ідеї повернення цієї міри покарання для особливо небезпечних злочинців).

Для знаходження статистично достовірних відмінностей у результатах швейцарської та української груп нами була застосована процедура t-критерію Ст'юдента. У результаті було виявлено, що швейцарці вище від вітчизняних студентів оцінюють ступінь жорстокості таких ситуацій: батьки б'ють власну дитину (при $p = 0,05$), людина знущається над твариною (при $p = 0,05$), захоплення заручників терористом з подальшою погрозою їх убити (при $p = 0,05$), вбивство представника влади (при $p = 0,001$), замовне вбивство бізнесмена (при $p = 0,05$), розгін демонстрації правоохоронцями (при $p = 0,01$), вбивство збройного злочинця правоохоронцем (при $p = 0,05$) та вбивство солдатом ворога на війні (при $p = 0,01$). Поряд із тим українські студенти вище оцінили ступінь жорстокості вбивства тварини на полюванні (при $p = 0,001$). Отже, вітчизняна молодь толерантніше ставиться до проявів агресії з боку батьків та представників влади, а також до ситуацій, де жертвами насильства є представники високостатусних соціальних груп. Можливо, це пояснюється патріархальними нормами східнослов'янських культур. Цікавим є той факт, що міра співчуття до тварин у досліджуваних з обох країн була доволі диференційованою: для наших студентів вбивство тварини на полюванні уявляється більш жорстоким актом, ніж для швейцарців, але знуцання над тими ж тваринами – навпаки менш жорстоким вчинком. Можливо, що швейцарці схильні сприймати полювання скоріше як спорт (тут можна пригадати той факт, що національний герой країни Вільгельм Тель був стрільцем), тоді стає зрозумілим їх доволі критичне ставлення до безглузлого насильства над тваринами.

Слід підкреслити, що вищезазначені відмінності пояснюються саме крос-культурними (світоглядними) чинниками, адже статистично достовірних відмінностей у показниках особистісної агресивності (за тестом Вагнера) у швейцарських та вітчизняних досліджуваних зафіксовано не було (середньогрупові значення у цих групах дорівнювали відповідно $-0,9$ та $-1,4$, тобто в межах "середньої норми").

З метою виявлення психосемантичних особливостей групування уявлень про насильство у свідомості наших опитуваних, нами була застосована процедура кластерного аналізу. Результати аналізу даних швейцарської групи дали можливість отримати 3 основні групи-кластери. До першого увійшли ситуації, які умовно можна визначити як "екстремальні види фізичного насильства" (від побиття дружини, дитини, перехожого до вбивств та терористичних актів – ситуації № 6, 9, 11, 14, 17, 19, 20, 22, 24-27). Даний кластер згодом поєднується з іншим, який включає в себе ситуації прояву так званої "легітимної агресії" (прояви агресії з боку правоохоронців, убивство при самозахисті та на війні), а також різні ситуації вербального (образи, наклепи), побутового та кримінального фізичного насильства (побиття дитини, бійка фанатів, пограбування тощо). Загалом сюди увійшли ситуації № 3-5, 7, 8, 10, 12, 13, 16, 18, 21, 28-31. Найменш подібним щодо цих двох виявився кластер, який включав ситуації вербальної та непрямой фізичної агресії дітей, вбивства мисливцем тварини та гвалтівника жінкою (№ 1, 2, 15, 23). Умовно цей кластер можна охарактеризувати як "не жорстоке або морально виправдане насильство".

Структура кластерів за даними української групи у цілому нагадувала результати швейцарської, але з певними відмінностями. Загалом, тут також було отримано 3 основні кластери. Перший за своїм змістом відображав ситуації "екстремального фізичного насильства" (№ 6, 9, 11, 16, 17, 19, 20, 22, 24-27). Але вітчизняний кластер, на відміну від швейцарського, містив ситуацію пограбування і не містив ситуації знущання над тваринами. Другий кластер, який також згодом поєднувався з першим, містив ситуації вербальної агресії та відносно "безпечної" дитячої фізичної агресії (№ 1-5, 7, 8, 10, 12-14). Але найбільші відмінності, у порівнянні зі швейцарськими результатами, були помітні у третьому кластері (умовно "легітимне насильство"). Останній включав ситуації вбивства бандита або гвалтівника при самозахисті, вбивства озброєного злочинця правоохоронцем, страти злочинця, розгін демонстрації, вбивство на війні та полюванні. Цікавим було те, що до цього кластеру чомусь увійшла ситуація бійки фанатів; у цілому третій кластер поєднував ситуації № 15, 18, 21, 23, 28, 30, 31.

Висновки. Результати проведеного нами дослідження свідчать про те, що сприймання у швейцарській та українській культурах ряду ситуацій насильства (теракт, кримінальні вбивства, зґвалтування тощо) носить відносно схожий характер. Це можна пояснити впливом загальноєвропейських християнських культурних норм та цінностей. Поряд із тим стосовно ряду інших ситуацій агресії (прояв насильства з боку представників влади, полювання та ін.) має місце крос-культурна специфіка, яка пояснюється різними культурно-історичними умовами, а отже, й світоглядними відмінностями. Безумовно, що невеликий обсяг вибірки дозволяє вести мову лише про основні тенденції, які необхідно більш ретельно вивчати у подальших дослідженнях.

Використані джерела

1. Брод Е.С., Исханова С.В. Этнопсихологические особенности отношения к терроризму // Психология власти – 2008: Материалы второй международной научной конференции (14-15 января, 2008 г., Санкт-Петербург) / Под ред. А.И.Юрьева. – СПб., 2008. – С. 154-155.
2. Психология и культура / Под ред. Д.Мацумото. – СПб.: Питер, 2003. – 718 с.
3. Цопанова А.В. Стереотипы восприятия политического терроризма (сравнительный анализ на примере городов Владикавказ и Санкт-Петербурга): автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.12. – СПб., 2010. – 20 с.
4. ACTIVA Project: Cultural Norms and Attitudes towards Violence in Selected Cities in Latin America and Spain // <http://www.paho.org/english/hcp/hcn/vio/activa-project.htm#statistics>
5. Harris M. Ethnicity, gender, and evaluations of aggression // *Aggressive behavior*. – 1995. – Vol. 21, Issue 5. – pp.343-357.
6. Kornadt H.J. Social motives and their development in cultural context. In W.J.Lonner, D.L.Dinnel, S.A.Hayes, & D.N.Sattler (Eds.), *Online Readings in Psychology and Culture*, 2002 // <http://www.wvu.edu/~culture>.
7. McAlister A. Acceptance of killing and homicide rates in nineteen nations // *European Journal of Public Health*. – 2006. – Vol.16, No.3. – pp. 259-265.
8. McAlister A., Sandström P., Puska P., Veijo A., Chereches R., Heidmets L.-T. Attitudes towards war, killing, and punishment of children among young people in Estonia, Finland, Romania, the Russian Federation, and the USA // *Bulletin of the World Health Organization*. – 2001. – Vol. 79, No.5. – pp. 382-387.
9. Nayak M., Byrne C., Martin M., Abraham A.G. Attitudes toward violence against women: a cross-national study // *Sex Roles*. – 2003 (October). – Vol. 49, No 7/8. – pp. 333-342.
10. Nisbett R. Self-Protection and the Culture of Honor: Explaining Southern Violence // *Personality and Social Psychology Bulletin*. – 1994. – Vol. 20, No. 5. – pp. 551-567.
11. Vandello J., Cohen D., Ranson S. U.S. Southern and Northern Differences in Perceptions of Norms About Aggression. Mechanisms for the Perpetuation of a Culture of Honor // *Journal of Cross-Cultural Psychology*. – 2008. – Vol. 39, No. 2. – pp. 162-177.

Drozdov O.Yu., Lyapina O.S.

THE CROSS-CULTURAL APPRAISAL PECULIARITIES OF AGGRESSION SITUATIONS (ON THE EXAMPLE OF SWISS AND UKRAINE STUDENTS)

The article is devoted to the cross-cultural differences in violence situations perception and appraisals. There are the results of empirical research of Swiss and Ukraine students' representations about cruelty of different kinds of aggression in the article. It was shown existence of both common tendencies and the cross-cultural differences in aggressive situation appraisals.

Key word: aggression, violence, cross-cultural peculiarities, representations, appraisals, students.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2011